

MARIN BARLETI

BIBLIOTEKA

E

949.65

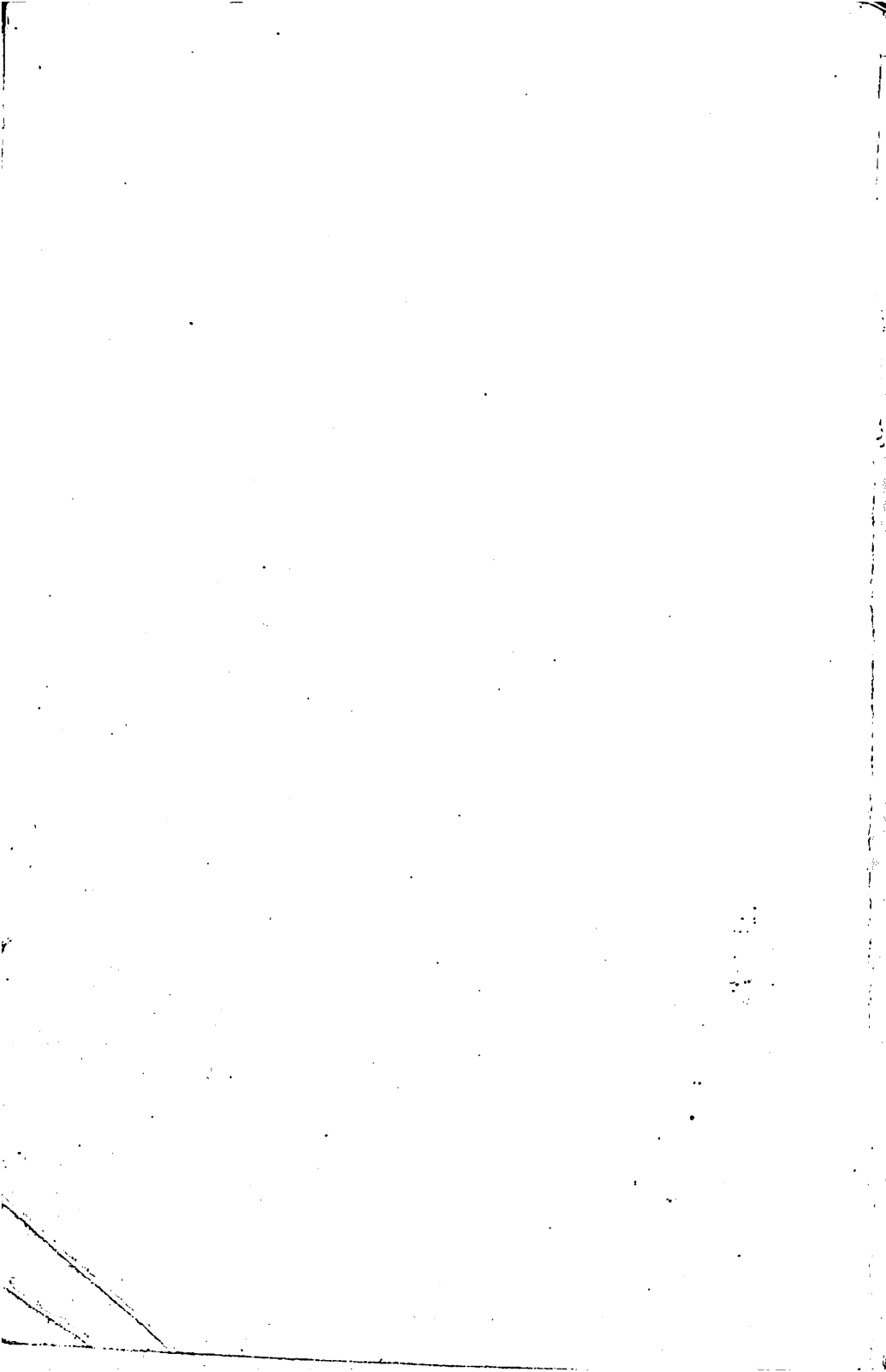
1327

TEMA

GJIROKASTER

RRETHIMI
I
SHKODRËS

948.65

B27

MARIN BARLETI

RRETHIMI
I
SHKODRËS

E përktheu nga origjinali
Henrik Lacaj

SHTËPIA BOTUESE
«NAIM FRASHËRI»

BOTIM I TRETË

HYRJE

Me veprën «Rrethimi i Shkodrës» lexuesi shqiptar ka mundësinë të njihet me autorin e parë të letërsisë sonë, me veprën e parë të historiografisë shqiptare dhe me një nga burimet më të rëndësishme vendëse për njohjen e atij shekulli të lavdishëm të historisë sonë, që është shekulli XV, epoka e Skënderbeut.

Lexuesi shqiptar i shekullit XX do të njohë kështu një dëshmi dokumentare të asaj lufte vigane që zhvilluan banorët e qytetit e të rrethit të Shkodrës për mbrojtjen e këtij qyteti shqiptar, luftë që nuk ishte thjesht një episod me rëndësi lokale, por një hallkë e asaj lufte prej një shekulli që po bënte populli shqiptar për lirinë e pavarësinë e tij dhe njëkohësisht për mbrojtjen e Evropës nga pushtimi osman. Nëpërmes «Rrethimit të Shkodrës» lexuesi i sotëm do të njohë nga goja e një bashkëkohësi dhe bashkëluftëtari frymën e zjarrtë të lirisë, patriotizmin e madh popullor që valonte në zemrat e luftëtarëve shqiptarë në këtë luftë të madhe për liri, do të njohë edhe kontributin e shquar që dha një autor shqiptar në atë lëvizje të rëndësishme kulturore-shken-core evropiane, që njihet me emrin e humanizmit të shek. XV-XVI.

Nuk është e rastit që në krye të letërsisë sonë qëndrojnë dy vepra që mund të quhen dy monumente të kësaj periudhe të lavdishme: «Rrethimi i Shkodrës» dhe «Historia e jetës dhe e veprave të Gjergj Kastriotit Skënderbeut», të dyja të dala nga pena e autorit tonë Marin Barleti. Në kushtimet që u paravë dy veprave të tij si parafjalë, Barleti vë në dukje motivet që e shtynë — me gjithë ngurrimet e shpjegueshme nga vështirësitë e ndërmarrjes — t'i përvishej një pune kaq të madhe e të rëndësishme. Kjo ndodhte vetëm sepse ai e

ndiente veten moralisht të detyruar ndaj atdheut të tij shqiptar, dikur aq të lumtur e famëmadh, që kishte rënë tani në mjerimin më të dhimbshëm. «Kisha përshtypjen, — thotë Barleti në hyrjen e veprës që kemi përpara, — sikur ajo dhimbje kërkonte diçka.. prej meje që kisha qenë një gjymtyrë, një pjesë me rëndësi e atij dheu... për ta përjetësuar me një përmendore letrare» dhe, sikur të isha një njeri i kohës sonë që flet për «porosi shoqërore», Barleti thekson detyrën ndaj «atdheut, që të mos i mohojë diçka të drejtë e të ndershme... që ai kërkonte prej meje», të mos e «bëjë veshin të shurdhër... përpara atij vendi aq të dashur prej meje».

Kësaj ndjenje përgjegjësie, këtij detyrimi ndaj atdheut dhe detyrave të kohës, letërsia përparimtare shqiptare u ka mbetur besnike që nga Marin Barleti e deri në ditët tona.

* * *

Po kush ishte Marin Barleti? — do të pyesë me të drejtë lexuesi. Për fat të keq, kësaj pyetjeje ne nuk mund t'i japim një përgjigje të mjaftueshme¹⁾. Ato që dimë për datat e jetës së tij, janë vetëm këto: Ai ishte një prift prej Shkodrës, autor i tri veprave latinisht: «Rrethimi i Shkodrës», botuar në Venedik më 1504; «Histori e jetës dhe e veprave të Skënderbeut», botuar në Romë midis viteve 1508-1510, dhe i një «Përmbledhje e jetëve të papëve dhe perandorëve», botuar në botim të dytë nga duar të tjera në Romë më 1555 (botimin e parë nuk e njohim). Nuk dimë pra as datën e lindjes, as atë të vdekjes. Ndonjë të dhënë për jetën e tij mund ta nxjerrim aty-këtu nga përmbajtja e veprave të tij.

Duke u nisur nga emri latinizues Barletius, disa autorë të huaj kanë shfaqur mendimin se shkrimtari ynë ka qenë prej kombësie italiane, nga qyteti Barleta. Të tjerë kanë dashur ta bëjnë dalmat sllav. Thënie të tilla janë në kundërshtim të hapur me vetë autorin, i cili, më se një herë, e quan Shqipërinë atdheun e tij dhe veten pjesëtar të popullit shqiptar. Për sa i përket formës latinizuese të emrit, dihet zakoni i humanistëve, që u jepnin emrave të tyre trajta latine ose

1) Shih studimin themelor të F. Pall, Marino Barlesio, uno storico umanista, Bukuresht, 1938.

greke, nganjëherë edhe i përkthenin. Nuk është jashtë mundësisë të mendojmë se autorin tonë në të vërtetë mund ta kenë quajtur Bardheci ose aty afër.

Siç na thotë vetë në veprën që kemi përpara, Marini ishte prift katolik nga Shkodra, vendlindja e tij. Më 1474, në Rrethimin e Parë të Shkodrës nga turqit, ai ndodhej në qytet si dëshmitar i ngjarjeve, ndërsa në Rrethimin e Dytë më 1478 mori pjesë në luftimet. Pra, në këtë kohë duhej të ishte në një moshë të rritur. Të gjitha këto na shtojnë të mendojmë se Marini mund të ketë lindur në fillim të dhjetëvjetorit 1450-60. Rinia e tij bie pra në kohën e luftërave të Skënderbeut, të cilat i njohu, siç na thotë, nëpërmes tregimeve të shokëve të luftës së heroit. Në këtë kohë ai duhet të ketë njohur edhe vetë disa qytete e krahina të Shqipërisë, për të cilat na jep të dhëna mjaft të sakta në veprat e tij. Pas mbrojtjes heroike, me dorëzimin e qytetit të Shkodrës në pranverë të vitit 1479, Marini bashkë me qytetarë të tjerë kaloi në Itali dhe gjeti strehim në Venedik, ku Republika u caktoi të gjithë të ikurve një pension. Këtu e ka rrënjën ajo ndjenjë «mürënjohjeje» dhe ai qëndrim filovenedikas i Barletit, që vihet re në një varg rastesh në veprën që kemi përpara. Në Venedik dhe në Romë, ku ai gjithashtu duhet të ketë qëndruar, sepse ka botuar atje një libër, Barleti plotësoi kulturën që kishte marrë në Shqipëri dhe u njoh më afër me rrymat kulturore e shkencore të kohës.

Ndonëse në mërgim, larg Shqipërisë, Marin Barleti, siç na thotë vetë, nuk e harroi atdheun fatkeq. Të shumtë ishin shqiptarët që me trup rronin në Itali, por me mendje në atdheun e largët dhe në të kaluarën lavdiplotë. Ata nuk kishin hequr dorë nga shpresa për ta parë Shqipërinë të lirë, për t'u kthyer përsëri në atdheun e vet. Shumë nga ata morën pjesë në ekspeditën luftarake të Gjon Kastriotit, të birit të Skënderbeut, në Shqipëri në vitin 1481; pak vjet përpara se të botohej «Rrethimi i Shkodrës», më 1501, ishte kthyer në atdhe, së bashku me një grup shqiptarësh, i nipi i heroit, i mbiquajtur Skënderbeu i Ri, për t'u vënë në krye të lëvizjes që kishte shpërthyer në Shqipëri. Dhe më në fund, në vitet 1499 deri më 1503, Hungaria dhe Venediku ishin në luftë me Turqinë. Kishte pra kushte objektive që e ushqenin shpresën e të mërguarve. Mund të thuhet pra se ajo që e shtynte Marin Barletin të shkruante librin e tij, nuk ishte vetëm nostalgjia për një të kaluar të bukur të largët, por nevoja aktuale e çastit për t'u dhënë zemër shqiptarëve për një ndër-marrje të re luftarake. Kjo vlente edhe për veprën e dytë,

«Historinë e Skënderbeut», të shkruar e botuar disa vjet më vonë.

Midis njerëzve, me të cilët kishte të bënte Marin Barleti në Venedik e përgjithësisht në Itali, ishin edhe mjaft bashkëluftëtarë të Skënderbeut. Midis tyre shquhej Pjetër Engjëlli, një pjesëtar i familjes së madhe feudale të Engjëllorëve të Drishtit, i cili kishte pasur një pozitë me rëndësi në ushtrinë e Skënderbeut dhe ishte i vëllai i Pal Engjëllit, kryepeshkop i Durrësit dhe burrë shteti në shërbim të Skënderbeut. Bashkëjetimi me Pjetër Engjëllin, tregimet e këtij dhe të të tjerëve për luftërat e udhëhequra nga Skënderbeu, nxitjet e tyre të vazhduara, luajtën një rol me rëndësi që të shihnin dritën dy veprat e tij, thotë Barleti në parafjalën e «Përmbledhjes, së jetëve të papëve e perandorëve» që i është kushtuar pikërisht Pjetër Engjëllit.

Kur vdiq Marin Barleti? Në «Historinë e Skënderbeut» përmendet një ngjarje e janarit 1508. Fakti se «Përmbledhja» përfshin akoma jetën e papës Juli II, por pa arritur deri në fundin e saj, (Juli II vdiq më 1513) dhe se vepra i kushtohet Pjetër Engjëllit të gjallë, d.m.th. para se të vdiste, më 1512, të gjitha këto na bëjnë të pranojmë se Marin Barleti duhet të ketë vdekur ose më 1512, ose pak pas këtij viti. Data e saktë sot për sot nuk ka mundësi të përcaktohet.

* * *

Siç u tha më sipër, tri janë veprat e botuara të Marin Barletit që njohim. Dy nga këto trajtojnë tema krejtësisht shqiptare, «Rrethimi i Shkodrës», që kemi sot përpara, si dhe «Historia e jetës dhe e veprave të Skënderbeut». Nga «Përmbledhja e jetëve të papëve dhe perandorëve» që u përmend më sipër, i përket Shqipërisë vetëm parafjala. Prej kësaj vepre të tretë, u tha, nga dora e Barletit është vetëm pjesa që shkon deri më 1512, vazhdimi i përket një dore të huaj.

Vepra e dytë, nga koha e botimit — Histori e Skënderbeut — është vepra kryesore e Marinit, vepër që e bëri autorin e saj një nga autorët më të njohur në Evropë, e jo vetëm për kohën e tij. Me gjithë të metat që janë vënë në dukje shpeshherë, siç janë p.sh. karakteri panegjirik, ekzagjerimet, pasaktësitë në lidhje me kronologjinë dhe të dhëna të tjera,

«Historia e Skënderbeut» e Barletit është dhe mbetet një burim i pazëvendësueshëm për historinë e luftërave të popullit shqiptar dhe përgjithësisht të Evropës juglindore në shek. XV. Prej saj janë ushqyer dhe rrojnë veprat e panumërta që janë botuar gjatë shekujve për heroin tonë deri në ditët tona.

Nuk është më i paktë interesi që paraqet vepra tjetër e Barletit, e para nga koha e botimit, «Rrethimi i Shkodrës». Siç e thotë titulli, ajo trajton atë periudhë kulmonjëse të historisë së këtij qyteti të lashtë shqiptar, kur pushtuesit osmanë, për herë të dytë, u përpoqën ta shtinin në dorë me anë të një rrethimi të gjatë e mizor të viteve 1478-79.

Si një dëshmi e drejtpërdrejtë bashkëkohëse e njërës nga ngjarjet historike më dramatike të këtij shekulli, «Rrethimi i Shkodrës» pati një sukses të madh në botën e lexuesve, ndonëse më të vogël nga «Historia e Skënderbeut». Pas botimit të parë, më 1504, «Rrethimi i Shkodrës» u rishtyp disa herë latinisht (më 1566 në Bazel të Zvicrës, më 1578 dhe 1596 në Frankfurt-mbi-Majn të Gjermanisë) dhe u përkthye e u botua në disa gjuhë evropiane (më 1565 italisht, ribotuar disa herë me radhë në Venedik, më 1569 polonisht në Brest-Litovsk, më 1576 frëngjisht në Paris etj. etj.). Si burim me rëndësi, vepra e Barletit u vlerësua dhe u shfrytëzua nga historianët e njohur të Perandorisë Osmane I. Hammer — Purgstall, W. Zinkeisen, N. Jorga etj.

* * *

Ngjarja historike, së cilës i është kushtuar libri i M. Barletit, nuk ishte vetëm një ngjarje me rëndësi lokale. Me të drejtë autori i veprës që kemi përpara e konsideron luftën që bëjnë shkodranët për mbrojtjen e qytetit të tyre si një pjesë të pashkëputur të gjithë asaj luftime që po bënte populli shqiptar prej dhjetëra e dhjetëra vjetësh kundër pushtimit osman; mund të shkonim edhe më larg dhe pa druajtje mund të thoshim se lufta për Shkodrën ishte pjesë e asaj luftime me të cilën populli shqiptar kontribuoi për të mbërthyer në vend forca të rëndësishme të armikut dhe për t'i prerë rrugën vërshimit shkatërrimtar të osmanëve drejt Perëndimit, drejt Italisë.

Vetë ngjarjet flasin në këtë drejtim mjaft qartë. Edhe pas vdekjes së Skënderbeut në janar 1468, qëndresa e shqiptarëve vazhdonte e papërkulur, por tashmë e ngushtuar dhe

e përqendruar në zonën malore të Shqipërisë së Veriut, periferia fushore e së cilës mbrohej nga vargu i fortesave Krujë-Lezhë-Danjë-Drisht-Zhabjak. Strumbullari dhe boshti kryesor i këtij sistemi mbrojtës ishte qyteti i fortifikuar i Shkodrës me kalanë e tij të lashtë e të fuqishme. Pas dy disfatave që kishte pësuar Mehmeti II para Krujës më 1466 dhe 1467, osmanët në Shqipëri kishin drejtuar vetëm inkursione të zakonshme të akinxhinjve krahinorë, sepse ishte Lindja ajo që kishte pushtuar për disa kohë vëmendjen e Mehmetit II, «ngadhënjimtarit», siç i pëlqente atij të titullohej. Lufta që vazhdonin venedikasit qysh prej vitit 1463 në detin Egje krijonte ndërlikime të rrezikshme për sulltanin në Lindje; në fakt diplomacia venedikase kishte krijuar marrëdhënie me princat myslimanë të Karamanisë, në jug të Azisë së Vogël, dhe, në lidhje me këta, flota venedikase po ndërmernte inkursione shkatërruese në bregdetin e Egjeut. Rreziku ishte edhe më i madh, sepse në këtë lidhje u përfshi më në fund edhe sundimtari i fuqishëm i Turkmenisë, Uzunhasani, i cili filloi nga ana e vet inkursione në lindje të Azisë së Vogël kundër tokave të Mehmetit.

Në këto kushte, Mehmeti II e kishte quajtur të nevojshme të sqaronte së pari situatën në Lindje. Kësaj detyre iu kushtuan fushatat e viteve 1471-1473 që i sollën sulltanit fitimin e ishullit të Eubesë në Egje dhe shpartallimin e kundërshtarëve të tij në jug e në lindje të Anatólisë. Tani ai, më në fund, i pati duart të lira për një aksion të madh në përrëndim, për t'i shpënë përpara kufijtë e perandorisë. Po për këtë ai duhej të shtinte së pari në dorë plotësisht Shqipërinë, duhej të siguronte krahët nga shqiptarët. Nuk është e rastit, pra, që Mehmeti II vendosi të godiste së pari drejt Shkodrës, duke vazhduar bllokimin e Krujës. Historiani bashkëkohës venedikas Corialano Cepione, pjesëmarrës në ngjarjet që u zhvilluan gjatë kësaj kohe në Shqipëri, shkruan në lidhje me këto: «Turku (sulltani-AB) vendosi të pushtonte Shkodrën, kryefortesën e gjithë vendit, sepse shpresonte që, po ta kishte marrë, mund të shtinte në dorë gjithë vendin. Dhe shpresonte se, po të kishte shtënë nën zotërimin e vet Shqipërinë, mund të kalonte me armatën gjirin e Adriatikut dhe me një ushtri të fortë të pushtonte Italinë.»¹⁾

Por këtë qëllim Mehmeti nuk mundi ta realizonte veçse me vështirësi e në disa etapa. Së pari u dërgua Sulejman pasha bejlerbeu i Rumelisë, i cili në maj 1474 u shtrua para Shkodrës me

1) C. Cepione Delle cose fatte da M.P. Mocenico, Venezia 1570, p. 43.